

УГОРЦІ ЗАКАРПАТТЯ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ, СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Паливода Володимир Олександрович

Статтю присвячено історії появи на території України угорської національної меншини, сучасному стану українсько-угорських відносин з урахуванням позиції Угорщини щодо захисту прав її співвітчизників за кордоном. Розглядається також проблема намагань Росії інспірувати етнічний сепаратизм на Закарпатті. Для угорської національної меншини більш точним визначенням є термін «іредента», а не назва «угорська діаспора в Україні». На відміну від діаспори, члени якої розсіяні в різних країнах світу, віддалених від їхньої історичної батьківщини, члени іреденти, як правило, компактно розселені в державах, що межують з їхньою історичною батьківщиною. Особливо висока їхня концентрація в прикордонних, суміжних територіях. Поява угорської іреденти в Україні безпосередньо пов'язана з Тріанонським мирним договором, укладеним у червні 1920 р. між союзними державами Антанти у Першій світовій війні та Угорщиною. Цей акт практично був помстою угорцям за наслідування прикладу російських більшовиків та створення Угорської Радянської Республіки. Наслідки Тріанонського договору й зараз сприймаються в Угорщині як велика катастрофа в історії держави. В угорському суспільстві поширені настрої образи за втрачені території та своїх співвітчизників, які не з власної волі стали громадянами сусідніх держав. За майже сто років існування ця ситуація породила надзвичайно складний комплекс морально-психологічних, етнокультурних, соціально-економічних, а отже, й суспільно-політичних проблем. Тому не дивно, що т. зв. «посттріанонський синдром» активно використовують у своїй риториці практично всі угорські партії. Починаючи з 1990 р., всі уряди Угорщини одним із основних пріоритетів зовнішньополітичної діяльності визначали захист прав національних меншин, що проживають за кордоном. І в цьому контексті Україна стала тією державою, на базі якої Угорщина почала реалізовувати пілотний проект такого ставлення до угорської національної меншини, яке б відповідало найвищим європейським вимогам.

Ключові слова: угорці, національна меншина, іредента, Тріанонський договір, Закарпаття, Угорщина.

Volodymyr Palyvoda

THE HUNGARIANS OF TRANSCARPATHTIA: HISTORICAL ASPECT, TODAY AND PERSPECTIVES

The article is devoted to the history of Hungarian national minority's appearance on the territory of Ukraine, the current situation of Ukrainian-Hungarian relations, taking into account the position of Hungary in protecting the rights of its compatriots abroad. The problem of Russia's attempt to inspire ethnic separatism in Transcarpathia is also considered. The term "irredenta" is a more precise definition for the Hungarian national minority, than the name "Hungarian diaspora in Ukraine". Unlike the diaspora, whose members are scattered throughout different countries of the world, far from their historical homeland, members of the irredenta are usually compactly settled in the states bordering their historic homeland. Their concentration is particularly high in the border, adjacent territories. The appearance of Hungarian irredenta in Ukraine is directly

linked to the Treaty of Trianon, which was concluded in June 1920, between the Allied Entente States of the First World War and Hungary. This act was practically a revenge for the Hungarians for following the example of the Russian Bolsheviks and the creation of the Hungarian Soviet Republic. The consequences of the Trianon Treaty are now perceived in Hungary as a major catastrophe in the history of the state. Mood images over the lost territories and their compatriots, who became citizens of neighbouring states not on his own accord, are spreading in Hungarian society. For almost a hundred years of existence, this situation has created an very complex combination of moral-psychological, ethno-cultural, socio-economic, and, therefore, socio-political problems. Therefore, it is not surprising that practically all Hungarian parties is actively using in its rhetoric the so-called "post-Trianon syndrome". Since 1990, all Hungarian governments have identified the protection of the rights of national minorities living abroad as one of the main priorities of foreign policy. In this context, Ukraine became that particular state on the basis of which Hungary began to implement a pilot project of such an attitude towards the Hungarian national minority, which would meet the highest European requirements.

Keywords: Hungarians, national minority, irredenta, Treaty of Trianon, Transcarpathia, Hungary.

Метою статті є аналіз ситуації, що склалася навколо угорської національної меншини у Закарпатській області, а також ініціювання експертного обговорення та опрацювання рекомендацій для недопущення інспірування негативних проявів на етнічному ґрунті.

Представники угорської національної меншини проживають на території сучасної України з кінця IX ст. Переважна більшість угорців (майже 97 %) з понад 156 тис. осіб¹ населяє територію Закарпатської області. Часто цю меншину називають угорською діаспорою в Україні, що не зовсім правильно. Більш точним терміном для неї є «іредента»². На відміну від діаспори, члени якої розсіяні по різних країнах світу, віддалених від їхньої історичної батьківщини, члени іреденти, як правило, компактно розселені в державах, що межують з їхньою історичною батьківщиною. Особливо висока їхня концентрація в прикордонних, суміжних територіях.

Звернімося до історії питання, тобто появи в Україні угорської іреденти. 4 червня 1920 р. був укладений Тріанонський мирний договір між союзними державами Антанти у Першій світовій війні та Угорщиною. Цей акт практично був помстою угорцям за наслідування прикладу російських більшовиків та створення Угорської

Радянської Республіки³. Тріанонський договір, за оцінками дослідників, містив «драконівські умови з усіх договорів, які уклалися після цієї війни» [1, с. 539]. В Угорщині це і зараз сприймається як велика катастрофа в історії держави [2, с. 13]. Згідно з положеннями цього договору, територія Угорщини скорочувалася на 77 % (Закарпатська Україна відійшла Чехословаччині), а населення – на 59 % [3].

У 1938 та 1940 рр., за рішенням двох т. зв. Віденських арбітражів, проведених Німеччиною та Італією, Угорщина отримала частину територій Румунії та Чехословаччини (Закарпаття зокрема). Після визволення краю Червоною армією в жовтні 1944 р. на Закарпатті була проголошена самостійна держава – Закарпатська Україна, яку в липні 1945 р. приєднали до УРСР.

Згідно з Паризькими мирними угодами 1947 р. рішення Віденських арбітражів були скасовані, а Угорщина повернулася до територіального статус-кво, визначеного їй у 1920 р. Дехто вважає це помстою Сталіна за те, що країна була союзником фашистської Німеччини у роки Другої світової війни [4].

Отже, угорці, з одного боку, опинились за кордонами своєї батьківщини, не змінюючи місця проживання, з іншого – перетворилися з панівної нації на національну меншину, причому найчисельнішу в Європі. Сьогодні приблизно 3 млн угорців проживають за межами країни [5, с. 208].

¹ За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. За оцінками угорської сторони, ця цифра становить 200 тис. осіб.

² *Іредентизм* (італ. *irredento* – незвільнений) – різновид національної політики держави (політичного руху, партії), спрямованої на об'єднання розпорошеного по світу народу, етносу; вимоги повернення раніше втрачених територій певної держави з метою об'єднання їх у межах іншої держави.

³ Існувала з березня до серпня 1919 р. Встановлена за підтримки Радянської Росії.

Колишньому прем'єр-міністрові Угорщини Й. Анталу належать слова: «Біль Тріанона стукає в серці кожного угорця» [6, с. 399]. І дійсно, в угорському суспільстві поширені настрої образи за втрачені території та своїх співвітчизників, які не з власної волі стали громадянами сусідніх держав. За майже сто років існування ця ситуація породила надзвичайно складний комплекс морально-психологічних, етнокультурних, соціально-економічних, а отже, й суспільно-політичних проблем. Тому не дивно, що т. зв. «посттріанонський синдром» активно використовують у своїй риторичі практично всі угорські партії.

Останнім часом з'явилося багато публікацій щодо вимог офіційного Будапешта про надання територіальної автономії угорським громадам у сусідніх країнах. Поштовхом для загострення уваги до цієї проблеми став виступ віце-прем'єр-міністра Угорщини Ж. Шем'єна під час презентації книги, присвяченої правам представництва інтересів та автономії нацменшин. Угорський урядовець зазначив, що в питанні захисту прав нацменшин потрібно узгоджувати науку, економіку та політику. Якщо з цього переліку хоч один елемент відсутній, то це послаблює здатність до захисту і представлення власних інтересів угорських спільнот за кордоном. При цьому він закликав усіх етнічних угорців створювати органи представницької влади, насамперед партії. Головна мета цієї роботи, на думку посадовця, – участь нацменшини у виборах до місцевих органів самоврядування та виборах до центральних виборчих інституцій. Саме це відкриває шлях до представництва угорської меншини у виконавчих органах влади [7].

Хоча виступ Ж. Шем'єна стосувався всіх угорських меншин за кордоном, а не конкретно Закарпаття, МЗС України запросило Посла Угорщини у Києві Е. Кешкєня для пояснення позиції офіційного Будапешта у цій справі. Одночасно прес-служба зовнішньополітичного відомства оприлюднила заяву такого змісту: «Ми маємо разом протистояти спробам використання питання забезпечення прав нацменшин, зокрема тлумачення слів Ж. Шем'єна, як це вже неодноразово було зроблено російським агресором для нагнітання атмосфери недовіри та непорозуміння» [8].

У послідовності вітчизняному МЗС відмовити складно. Подібна його реакція на виступ прем'єр-міністра Угорщини В. Орбана вже мала

місце у травні 2014 р. Тоді глава угорського уряду заявив: «Угорці Карпатського регіону повинні мати подвійне громадянство, громадянські права і автономію. Це наша позиція, яку ми будемо представляти. У цьому зв'язку актуальним є питання двохсоттисячної угорської нацменшини в Україні, яка має отримати подвійне громадянство, має отримати всі цивільні права, має отримати право на самоврядування. Такі наші очікування від нової України, яка формується і яка відчуває нашу підтримку в процесі побудови демократичного суспільства». Коментуючи слова В. Орбана, три роки тому в зовнішньополітичному відомстві назвали їх «ані слухними, ані доречними, особливо в час агресії РФ проти України та послідовних намірів кремлівського керівництва перекроїти нашу державу та підірвати національний мир і порозуміння». МЗС України також закликала угорських партнерів зробити все належне, щоб відносини між нашими країнами не стали частиною та заручником пропагандистської кампанії Росії. Крім того, у міністерстві нагадали, що «принцип подвійного громадянства суперечить Конституції і законодавству України» [9].

У зв'язку з цим маємо висловити кілька зауважень до коментаря МЗС України.

По-перше, як сказав колись Ш. де Талейран, «язик дається дипломатові для того, щоб приховувати свої думки». А щоб не ставати заручником пропагандистської кампанії Росії, не треба давати їй зайвих приводів для цього. Для з'ясування таких дразливих питань можна використовувати інші механізми (двосторонні консультації, обмін нотами тощо).

По-друге, орган державної влади у своїх документах і заявах, розрахованих на зовнішню аудиторію, має спиратися на ретельний аналіз положень національного законодавства. Так, дійсно, стаття 4 Конституції України визначає, що в нашій державі існує єдине громадянство [10]. Але це слово не має значення «единственное», як де хто тлумачить його, підсвідомо перекладаючи російською мовою. У статті 2 Закону України «Про громадянство України» говориться, що одним із принципів, на якому ґрунтується профільне законодавство, є принцип «єдиного громадянства – громадянства держави Україна, що виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України. Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових

відносинах з Україною він визнається лише громадянином України» [11].

У демократичних правових державах (а Україну проголошено такою на конституційному рівні) одним із загальновизнаних типів правового регулювання є загально-дозвільний принцип, згідно з яким «дозволено все, що не заборонено законом». На сьогодні у нас немає жодного законодавчого акта, який би забороняв подвійне (або, як його ще називають, множинне) громадянство. А, за висновками експертів НІСД, подані недавно на розгляд парламенту законопроекти, спрямовані на заборону множинного громадянства, що передбачають норми про припинення громадянства особами, які відмовляються добровільно припинити громадянство інших держав (або не вчиняють визначених законом дій), у разі прийняття якогось із них, можуть призвести до виникнення відчужених загроз національній безпеці України [12, с. 60].

Повертаючись до питання позиції Будапешта щодо своїх зарубіжних співвітчизників, слід зазначити, що, починаючи з 1990 р., усі уряди Угорщини одним із основних пріоритетів зовнішньополітичної діяльності визначали захист прав національних меншин, що проживають за кордоном. І в цьому контексті Україна стала тією державою, на базі якої Угорщина почала реалізувати пілотний проект такого ставлення до угорської національної меншини, яке б відповідало найвищим європейським вимогам.

У травні 1991 р. у Будапешті було підписано Декларацію про принципи співробітництва по забезпеченню прав національних меншин. Згаданий документ і на сьогодні залишається основою угорсько-українських відносин у цій сфері. Декларація на час її прийняття своїми основними засадами була значно прогресивніша Декларації ООН про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин, Рамкової конвенції про захист національних меншин та Європейської хартії регіональних мов або мов меншин [4].

Цей документ гарантував надання національним меншинам обох країн широких прав. Зокрема, у пункті 5 Декларації Україна та Угорщина взяли на себе зобов'язання «сприяти створенню такого статусу національних меншостей, який забезпечить їм право на ефективну участь у державних справах, включаючи участь у справах, що стосуються захисту і заохочення їхньої

самобутності, прийняття і виконання рішень, що мають відношення до регіонів їхнього проживання» [13, с. 269].

Із цього пункту випливає, що будь-яка із національних меншин (як в Україні, так і в Угорщині) має право на створення національно-культурної автономії, а за певних умов і лише за згодою центральної влади — також на заснування адміністративно-територіальної автономії [4].

У червні 1992 р. був прийнятий Закон України «Про національні меншини в Україні», згідно з яким наша держава гарантує громадянам незалежно від їх національного походження рівні політичні, соціальні, економічні та культурні права і свободи, підтримує розвиток національної самосвідомості й самовиявлення [14]. А в червні 1996 р. у Конституції України було закріплено положення про право національних меншин на свободу об'єднання у громадські організації для захисту своїх прав і свобод, задоволення культурних та інших інтересів [10]. Отже, можна говорити про те, що для угорської національної меншини Закарпаття державою створені всі умови для задоволення культурно-освітніх потреб, які відповідають європейським вимогам культурно-національної автономії.

З початком гібридної війни, розв'язаної Кремлем проти України, Закарпатська область стала пріоритетним об'єктом діяльності російських спецслужб та цілеспрямованих інформаційних кампаній. Їх метою є розхитування соціально-політичної ситуації у регіоні, розпалювання міжнаціональної ворожнечі, інспірування сепаратистських проявів у середовищі місцевих угорців. Щоб не бути голослівним, можна навести такий приклад. У травні 2017 р. Службою безпеки України була зірвана провокація спецслужб РФ, які планували використати конференцію представників нацменшин в Ужгороді для оголошення закликів про надання області автономного статусу. Ці гасла мали зіштовхнути патріотичні сили із представниками національних меншин краю. Російська сторона також планувала залучити проплачених псевдоактивістів для інспірування сутичок і протистояння з правоохоронними органами [15].

У веденні гібридної війни Росія не обмежується лише територією України. Вона намагається задіювати свої можливості в Угорщині, поширюючи там дезінформацію про порушення прав угорців у нашій країні [16]. Крім цього, спецслужби Росії

активно працюють у напрямку маніпулювання певними політичними силами. До них, наприклад, можна віднести праворадикальну партію «Йоббік». Її керівництво не приховує, що метою партії є створення русинсько-угорської автономії на території українського Закарпаття. Представники «Йоббік» були присутніми як «офіційні спостерігачі» російських сепаратистів на псевдореферендумі в українському Криму та на незаконних виборах у квазідержавних утвореннях «ЛНР» та «ДНР» [17].

Як висловився заступник голови комітету у закордонних справах парламенту Угорщини М. Дьондьоші (обраний від «Йоббік»), «Україна абсолютно не поважає свої меншини. Я вважаю, що єдиною метою і завданням угорського уряду і угорської дипломатії є виступити на підтримку автономії угорців і русинів, які живуть на території Закарпаття. «Йоббік» неодноразово підкреслював це, і я думаю, що у найближчому майбутньому ми зможемо висунути резолюцію в угорському парламенті, після чого угорський уряд і угорський парламент зможе чинити тиск на Україну у визнанні автономії угорців і русинів Закарпаття» [18].

«Російський слід» у діяльності партії «Йоббік» можна прослідкувати на прикладі її європарламентарія Бейли Ковача, якого у травні 2014 р.

на підставі даних угорської контррозвідки звинуватили у шпигунстві на користь Росії [19]. Цей політик за часів СРСР навчався у Московському державному інституті міжнародних відносин (відомому як «кузня кадрів» КДБ), одружився з російською і до 2003 р. проживав у Росії. Через тісні зв'язки з РФ однопартійці дали йому прізвище «КГБейла» [20].

З урахуванням викладеного, українська влада має розуміти, що будь-який уряд Угорщини буде проводити політику захисту своєї національної меншини в сусідніх країнах. Цю обставину Україні потрібно використати на свою користь, не створюючи штучних подразників у двосторонніх відносинах. Крім цього, необхідно шукати шляхи порозуміння зі здоровими силами навіть тих політичних партій Угорщини, які сьогодні критично налаштовані щодо нашої держави⁴. Україні необхідно також активніше працювати з європейськими та євроатлантичними інституціями, оскільки Угорщина як країна – член ЄС та НАТО взяла на себе відповідні зобов'язання щодо недопустимості територіальних претензій до сусідів [4].

⁴ За даними соціологічних опитувань (березень 2017 р.), «Йоббік» посідає друге місце за популярністю, що робить її прямим конкурентом партії В. Орбана на парламентських виборах 2018 р.

Список використаних джерел

1. История Центрально-Восточной Европы. Ч. I / Наталья Алексюн, Даниэль Бовуа, Мари-Элизабет Дюкре [и др.; пер. с фр. : М.Ю. Некрасов и др.]. – СПб. : Изд-во «Евразия», 2009.
2. Шимов Я. Перекрёсток. Центральная Европа на рубеже тысячелетий. – М. : Изд-во Фонд науч. исслед. «Прагматика культуры», 2002.
3. Європа після Першої світової війни (1919–1923) [Електронний ресурс] // Матеріали до вивчення Всесвітньої історії міжвоєнного періоду. – Режим доступу : <https://sites.google.com/site/wwwalinakonechna/ucasniki-vijni>
4. Ткач Д. Політика офіційної Угорщини щодо національної автономії у сусідніх країнах: правда та домисли [Електронний ресурс] // Виклики і ризики. Безпековий огляд ЦДАКР. – № 9 (72). – Режим доступу : <http://cacds.org.ua/ru/bulletin/1095>
5. Шипка Н. Угорська національна меншина як чинник формування українсько-угорських міждержавних політичних відносин (1991–2006 рр.). – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2007. – Вип. 19.
6. Ткач Д. Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій : монографія. – К. : МАУП, 2004.
7. Віце-прем'єр Угорщини: «Автономія – мета та майбутнє закордонних угорських меншин» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/197237>
8. Посла Угорщини викликали до МЗС України через заклик угорського віце-прем'єра створювати автономії в сусідніх країнах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.interfax.com.ua/news/political/410842.html>
9. Заяви угорського прем'єра особливо недоречні під час агресії РФ – МЗС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2014/05/17/7025649/>
10. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

11. Закон України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. № 2235-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
12. Інститут громадянства як регулятор впливу на стан забезпечення національної безпеки України : аналіт. доп. / С.В. Дрьомов. – К. : НІСД, 2017.
13. Декларація про принципи співробітництва між Українською Радянською Соціалістичною Республікою та Угорською Республікою по забезпеченню прав національних меншостей // Зб. чинних міжнар. договорів України. – Т. 1. – К., 2001.
14. Закон України «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 р. № 2494-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>
15. Росія планувала провокації із сутичками та протистоянням на темі автономії на Закарпатті, затримано проплаченого «відеооператора» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakarpattya.net.ua/News/170163-Rosiiia-planuvava-provokatsii-iz-sutyckhamy-ta-protystoianniam-na-temi-avtonomii-na-Zakarpatti-zatrymano-proplachenooho-videooperatora-VIDEO->
16. Паливода В. Активізація російської розвідки на європейському континенті [Електронний ресурс] // Виклики і ризики. Безпековий огляд ЦДАКР. – № 8 (71). – Режим доступу : <http://cacds.org.ua/ru/bulletin/1074>
17. Привиди угорського сепаратизму в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dw.com/uk/привиди-угорського-сепаратизму-в-україні/a-38142356?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>
18. «Йоббик» значить «За лучшую Венгрию!» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.pravda.ru/world/europe/european/02-03-2015/1250465-jobbik-0/>
19. Угорщина відхрестилася від «спостерігача», який був присутній на «виборах» у «ДНР» 2 листопада [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ua.112.ua/suspilstvo/ugorschina-vidhrestilasya-vid-sposterigachakyi-buv-prisutniy-na-viborah-u-dnr-2-listopada-140555.html>
20. Бейла Ковач, звинувачений у шпигунстві на користь Росії, потрапив у лікарню [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://beregszasz.com.ua/index.php/politika-br-polityka/37-polityka-zakarpattia/4661-beilakovach-zvynuvachenyi-u-shpyhunstvi-na-koryst-rosii-potrapyv-u-likarniu>

References

1. Aleksiun, N., Beauvois, D., & Ducret, M.-E., et al. (2009). *Istoria Tsentralno-Vostochnoi Yevropy. Ch. I [History of Central-Eastern Europe. P. I]*. (M. Yu. Nekrasov, Trans., et al.). St.-Peterburg [in Russian].
2. Shimov, Ya. (2002). *Perekriostok. Tsentralnaia Yevropa na rubiezhе tysyacheletii [Crossroads Central Europe at the turn of the millennium]*. Moscow [in Russian].
3. Yevropa pislia Pershoi svitovoi viiny (1919–1923) [Europe after World War I (1919–1923)]. Materialy do vuvchenia Vsesvintnoi istorii mizhvoiennoho periodu – Materials for the study of world history of the interwar period. (n.d.). [sites.google.com](https://sites.google.com/site/wwwalinakonechna/ucasniki-vijni). Retrieved from <https://sites.google.com/site/wwwalinakonechna/ucasniki-vijni> [in Ukrainian].
4. Tkach, D. Polityka ofitsiinoi Uhorshchyny shchodo natsionalnoi avtonomii u susidnikh krainakh: pravda ta domysly [The policy of official Hungary on national autonomy in the neighboring countries: the truth and speculation]. *Vykyky i ryzyky. Bezpekovi ohliad TsDAKR – Challenges and risks. Security review of CSACD*, 9 (72). (n.d.). cacds.org.ua. Retrieved from <http://cacds.org.ua/ru/bulletin/1095> [in Ukrainian].
5. Shypka, N. (2007). *Uhorska natsionalna menshyna yak chynnyk formuvannia ukrainsko-uhorskykh mizhderzhavnykh politychnykh vidnosyn (1991–2006 rr.) [Hungarian national minority as a factor in the formation of Ukrainian-Hungarian interstate political relations (1991–2006)]*. Lviv: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika», Is. 19 [in Ukrainian].
6. Tkach, D. (2004). *Suchasna Uhorshchyna v konteksti suspilnykh transformatsii [Contemporary Hungary in the context of social transformations]*. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
7. Vitse-premier Uhorshchyny: «Avtonomiia – meta ta maibutnie zakordonnykh uhorskykh menshyn» [Vice Prime Minister of Hungary: «Autonomy – the purpose and the future of foreign Hungarian minorities»]. (n.d.). www.mukachevo.net. Retrieved from <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/197237> [in Ukrainian].
8. Posla Uhorshchyny vyklykali do MZS Ukrainy cherez zaklyk uhorskoho vitse-premera stvorivaty avtonomii v susidnikh krainakh [Ambassador of Hungary was summoned to the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine by reason of the Hungarian Vice Prime Minister's call to create autonomy in neighboring countries]. (n.d.). ua.interfax.com.ua. Retrieved from <http://ua.interfax.com.ua/news/political/410842.html> [in Ukrainian].
9. Zaiavy uhorskoho premiera osoblyvo nedorechni pid chas ahresii RF – MZS [The statements of the Hungarian Prime minister are especially inappropriate during the Russian aggression – MFA]. (n.d.). www.pravda.com.ua. Retrieved from <http://www.pravda.com.ua/news/2014/05/17/7025649/> [in Ukrainian].

10. Konstytutsia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. (1996). *zakon3.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-бп> [in Ukrainian].
11. Zakon Ukrainy «Pro hromadianstvo Ukrainy» vid 18 sichnia 2001 r. № 2235-III [Law of Ukraine «On citizenship of Ukraine» from 2002, 18 Jan. No. 2235-III]. (n.d.). *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14> [in Ukrainian].
12. Driomov, S.V. (2017). *Instytut hromadianstva yak rehulator vplyvu na stan zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy [The Institute of citizenship as a regulator of the impact on the status of Ukraine's national security]*. Kyiv: NISS [in Ukrainian].
13. Deklaratsia pro pryntsyipy spivrobitnytstva mizh Ukrainskoiu Radianskoiu Sotsialistychnoiu Respublikoiu ta Uhorskoiu Respublikoiu po zabezpechenniu prav natsionalnykh menshostei [Declaration on the Principles of Cooperation between the Ukrainian Soviet Socialist Republic and the Republic of Hungary for the Protection of the Rights of National Minorities]. (2001). *Zbirnyk chynnykh mizhnarodnykh dohovoriv Ukrainy – Collection of current international treaties of Ukraine. T. 1*. Kyiv [in Ukrainian].
14. Zakon Ukrainy «Pro natsionalni menshyny v Ukraini» vid 25 chervnia 1992 r. № 2494-XII [Law of Ukraine «On national minorities in Ukraine» from 2002, 25 June No. 2494-XII]. *zakon3.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2494-12> [in Ukrainian].
15. Rosia planovala provokatsii iz sutychkamy ta protystoianniam na temi avtonomii na Zakarpatti, zatorymano proplachenoho «videooperatora» [Russia planned provocations with clashes and confrontation on the topic of autonomy in Transcarpathia, paid «video operator» was detained]. (n.d.). *zakarpatyia.net.ua*. Retrieved from <http://zakarpatyia.net.ua/News/170163-Rosiia-planovala-provokatsii-iz-sutychkamy-ta-protystoianniam-na-temi-avtonomii-na-Zakarpatii-zatorymano-proplachenoho-videooperatora-VIDEO-> [in Ukrainian].
16. Palyvoda, V. Aktyvizatsiia rosiiskoi rozvidky na yevropeiskomu kontynenti [Activation of Russian intelligence on the European continent]. *Vyklyky i ryzyky. Bezpekovi ohliad TsDAKR – Challenges and risks. Security review of CSACD, 8 (71)*. *cacds.org.ua*. Retrieved from <http://cacds.org.ua/ru/bulletin/1074> [in Ukrainian].
17. Pryvydy uhorskoho separatyzmu v Ukraini [Ghosts of Hungarian separatism in Ukraine]. (n.d.). *www.dw.com*. Retrieved from <http://www.dw.com/uk/привиди-угорського-сепаратизму-в-україні/a-38142356?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml> [in Ukrainian].
18. «Yobbik» znachit «Za luchshuiu Vengriiu!» [«Jobbik» means «For the best Hungary!»]. (n. d.). *www.pravda.ru*. Retrieved from <https://www.pravda.ru/world/europe/european/02-03-2015/1250465-jobbik-0/> [in Russian].
19. Uhorschyna vidkhrestylasia vid «sposterihacha», yakyi buv prysutnii na «vyborakh» u «DNR» 2 lystopada [Hungary disowned the «observer» who was present at the «elections» of the «DPR» on November 2]. (n.d.). *ua.112.ua*. Retrieved from <https://ua.112.ua/suspilstvo/ugorschina-vidhrestilasya-vid-sposterigacha-yakiy-buv-prisutniy-na-viborah-u-dnr-2-listopada-140555.html> [in Ukrainian].
20. Beila Kovach, zvyuvachenyi u shpygunstvi na koryst Rosii, potrapyv u likarniu [Bela Kovacs, who was accused of espionage in favor of Russia, got into a hospital]. (n.d.). *beregszasz.com.ua*. Retrieved from <http://beregszasz.com.ua/index.php/politika-br-polityka/37-polityka-zakarpatia/4661-beila-kovach-zvyuvachenyi-u-shpyhunsvi-na-koryst-rosii-potrapyv-u-likarniu> [in Ukrainian].